

18. Михайленко А. Там, під небом чужим: Наші в Англії // Україна. – 1991. – №23. – С.43.
19. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939. – К., 1999. – 272 с.
20. Паньків Я. Рімінський ансамбль “Бурлака” в моїй пам’яті. – К., 1999. – 127 с.
21. Покальчук Ю. Перші організації українців Великобританії // Всесвіт. – 1996. – №2. – С.182.
22. Покальчук Ю. Українці у Великобританії. – Львів, 1999. – 140 с.
23. Ріміні 1945–1947. Перша Українська Дивізія Української Національної Армії у британському полоні в Італії. – К., 2005. – 282 с.
24. Сидоренко Н. Таборіві будні українських військовополонених на Британських островах (1947–1950) // “Перша Українська дивізія Української національної армії: історія створення та національно-політичне значення”: Матеріали науково-практичної конференції. – Львів, 2002. – С.127–146.
25. Трошинський В., Шевченко А. Українці в світі / Україна крізь віки. – К., 1999. – Т.15. – 352 с.
26. Українці в зарубіжному світі / А.М.Шлепаков та ін. – К., 1991. – 137 с.
27. Українці в світі. Довідник. – К., 2005. – 142 с.
28. Українці: Історико-етнографічна монографія: У двох книгах. – Олішне, 1999. – Кн.1. – 528 с.
29. Фостун М. Святомир Воїни І УДУНА в таборах військовополонених у Великобританії // “Перша Українська дивізія Української національної армії: історія створення та національно-політичне значення”: Матеріали науково-практичної конференції. – Львів, 2002. – С.123–126.
30. Щигельська Г.О. Союз Українців у Великій Британії: етапи становлення, організація та діяльність (1945–1949 рр.): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / Чернівецький нац. ун-т ім. Ю.Федьковича: Кафедра міжнародних відносин. – Чернівці, 2006. – 18 с.
31. Dobrianskyj M. In Great Britain // Ukrainians Abroad. Off print from Ukraine: A Concise Encyclopedia General Characteristics by Volodymyr Kubijovyc and Vasyl Markus. – University of Toronto Press, 1971. – 172 p.

This article is the effort to investigate the history of development of the Ukrainian ethnic group in Great Britain. The causes of Ukrainian immigration into the U.K. and its peculiarities are elucidated. Specific features of the immigrants' settling in this country at the end of the 19th century and in the 20th century are also revealed. The special attention is given to characteristic features of each of the four stages of forming the Ukrainian diaspora in Great Britain.

Key words: waves of migration, emigration, immigration, diaspora, the country of settlement.

УДК 94 (4) 1945 (И 39)

ББК 63.3 (УУР) 7

І.В. Пендзей

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УГОРЩИНІ (1988–1990 рр.)*

Проаналізовано фінансово-економічне становище Угорщини, стан зовнішньої валютної заборгованості, роль МВФ і МБРР, торгово-економічних зв'язків із Заходом для покращення платоспроможності країни в 1987–1989 рр.

Ключові слова: Угорщина, Я.Кадар, економіка, торгівля, валютна заборгованість.

З середини 80-х рр. ХХ ст. економічне становище Угорщини, як і інших країн “реального соціалізму”, неухильно погіршувалося. Посилювалися диспропорції в народному господарстві, ускладнювалися зовнішньоекономічні зв'язки, загострювалися фінансові проблеми. Національний дохід у 1988 р. у порівнянні з 1987 р. скоротився на 0,1% [12, с.238], а в 1989 р. у порівнянні з попереднім роком – на 0,3% [13, с.231], численність зайнятих у народному господарстві за 1988 р. знизилась майже на 1% [12, с.238], а в 1989 р. ще на 0,5% і склала 4823 тис. На кінець року 12 тис. чол. отримали вперше встановлену допомогу з безробіття [13, с.231]. Капіталовкладення в 1988 р. у порівнянні з 1987 р. скоротилися на 6,4% [12, с.238], а в 1989 р. у порівнянні з 1988 р. – на 1% [13, с.231]. Індекс роздрібних цін у 1988 р. підвищився на 15,7% [12, с.238], а в 1989 р. – на 17% [13, с. 232]. Оборот роздрібної торгівлі в 1988 р. зменшився на 6,5% [12, с.238], а в 1989 р. – на 0,8% [13, с.232]. Дефіцит державного бюджету в 1988 р.

* Продовження, початок див. у вип. II, IV – V, VI, VII, VIII, IX, X – XI.

склав 34,4 млрд. форинтів [13, с.238], у 1989 р. – 54 млрд. форинтів [13, с.232]. Протягом 1989 р. форинт двічі девальвувався відносно основних капіталістичних країн (на 6% і 10%) [13, с.232].

Обсяг промислового виробництва зменшився в 1988 р. у порівнянні з 1987 р. на 0,2% [12, с. 238], а в 1989 р. у порівнянні з попереднім роком – на 3,0% [13, с.232]. Численність зайнятих у промисловості скоротилася в 1988 р. на 2,8% [12, с.238], у 1989 р. – на 4% [12, с.232]. У 1988–1989 рр. зменшилися сумарні транспортні перевезення вантажів, у 1989 р. – на 2,5% [13, с.232]. У 1986–1989 рр. неухильно падало виробництво найважливіших видів промислової продукції: вугілля, нафти, природного газу, чавуну, сталі, прокату, цементу та ін. [10, с.219; 11, с.229; 12, с.238; 13, с.231]. Негативні тенденції мали місце і в сільському господарстві. У 1989 р. обсяг сільськогосподарської продукції зменшився на 2,3% як у рослинництві, так і у тваринництві [13, с.232].

Невпинно зростала зовнішня заборгованість країни. Якщо в 1982 р. вона становила 7,7 млрд. доларів, то в 1987 р. – 17,7 млрд., а в 1989 р. – уже 20,6 млрд. доларів, на лютий 1990 р. – 20,7 млрд. доларів [7]. За підсумками першої половини 1990 р. вона знизилася до 19,7 млрд. доларів, але в основному в результаті зміни валютних курсів [8]. Чиста зовнішня заборгованість у твердій валюті теж мала вкрай тривожну динаміку зростання: 1987 р. – 10,9 млрд. [11, с.229], 1988 р. – 11,1 млрд. [12, с.238], під кінець 1989 р. – до 15 млрд. доларів [14], на березень 1990 р. – становила понад 14 млрд. доларів [19, с.13].

Тоді ж річний експорт УНР у конвертованій валюті в 1988 р. складав усього 4 млрд. доларів, тобто був щонайменше у 2,5 раза меншим від її чистої заборгованості, яка, до того ж, постійно зростала.

На обслуговування боргу витрачалось більше половини доходів, отриманих у твердій валюті, виплата процентів складала 1,3 млрд. доларів на рік. Тільки в 1988 р. проценти за взяті кредити в конвертованій валюті дорівнювали 3 млрд. доларів [20]. Такі виплати виявилися непосильними для угорської економіки – вони її знекровлювали.

На думку тодішнього заступника голови державно-планового управління УНР А.Берені, вдатися до зовнішніх запозичень уряд змусило сповільнення темпів реформи, яке збігалось з енергетичною кризою. Проблема ускладнила друга енергетична криза 1980–1981 рр., одночасно з якою прийшлося зіткнутися і з ембарго з боку Заходу після афганських і польських подій. Нарешті, не останню роль відіграло й падіння на світовому ринку цін на сільськогосподарську продукцію.

Звичайно, несприятливі зовнішні умови наклалися на прорахунки внутрішнього характеру. Наприклад, твердив А.Берені, були допущені прорахунки в прогнозах щодо темпів подорожчання нафти [16, с.5].

Загалом кредити у твердій валюті використовувалися неефективно. Замість того, щоб спрямувати їх на структурні перетворення в народному господарстві, розвиток передових галузей виробництва, вони в основному йшли на імпорт споживчих товарів. Величезні суми були витрачені на будівництво нових заводів, замість реконструкції діючих. На західному ринку, як правило, купували лише окремі складові частини, вузли виробничих ліній, замість комплексних систем машин [16; 20].

Виявилось, що валютні кредити, які вкладалися у виробництво, не забезпечували економічного зростання в розмірах, необхідних для перекриття коштів, узятих, до того ж, під високі річні – 18–20%. Не витримувалися й відповідні пропорції між сумою поточних валютних надходжень від експорту й величиною тієї частини зовнішнього боргу, річних відсотків, які необхідно було виплачувати. Ця друга частина зростала, зокрема, унаслідок нових кредитів [8], які уряд змушений був робити, щоб підтримати економіку, “гасити” борги, оплачувати проценти. Головне – промисловість

не була переведена на повний госпрозрахунок, не вистачало коштів на модернізацію структури промислового виробництва, яка велася із запізненням, і, відповідно, повільно змінювалася структура експорту [16, с.5].

На думку деяких тодішніх угорських учених-економістів і політиків [8; 19, с.13], Угорщина фактично перетворилася в заложника міжнародних фінансових організацій, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), членом яких вона (перша з країн Східної Європи) стала в 1982 р. Із соціалістичних країн у ці організації в 1980 р. вступила КНР, ще раніше їх членами стали Югославія і Румунія, у 1986 р. до них долучилася Польща. Усі вони отримали великі комерційні вигоди від цього і перш за все солідних масштабів кредити Фонду і Банку [1, с.118].

Членство в цих організаціях уважалося в Угорщині необхідним для вирішення існуючих фінансово-економічних проблем і зокрема зовнішньої валютної заборгованості. Уперше в Угорщині з усією гостротою постала ця проблема в 1978 р., коли настав час її погашення. Потрібно було різко збільшити експорт у західні країни. Однак багато угорських товарів виявилось не конкурентоспроможними. Навіть найбільш надійна, сільськогосподарська продукція не завжди витримувала змагання з аналогічною продукцією таких країн, як Португалія, Іспанія, Греція, Туреччина. Тоді ж виявилось, що угорські товари надто дорогі, нижчої якості і просто застарілі. Вони продавалися нерідко зі збитками, що підірвало основу народного господарювання [20]. У 80-х роках ціни на угорські товари, що експортувалися на доларові ринки, коливалися в діапазоні від 40–60% від світових [8].

Необхідність отримання закордонних кредитів для розвитку країни й підтягування її до світового рівня лежала в основі аргументації Я.Кадара, яка стала відома з його книги “Янош Кадар – Заповіт”, випущеної в Будапешті в 1989 р., в якій він, пояснюючи мотиви вступу Угорщини МВФ (наперекір рекомендаціям із Москви), твердив: “Радий би взяти в Москві, але ж Радянський Союз не може дати мені мільярдні кредити” [18, с.152].

У період із 1982 до середини 1988 р. Угорщина отримала від МВФ і МБРР кредити на загальну суму 2,8 млрд. доларів [1, с.118], що було значно менше заборгованості перед усіма іншими валютними кредиторами. Тому роль МВФ і МБРР в угорській економіці, в якій несприятливі тенденції розвивалися по висхідній, була, імовірно, неоднозначною.

У світовій практиці ці фінансові організації мають переважно позитивний імідж. Досить сказати, що сьогодні до складу МВФ входить 184 країни, у той час як у 1990 р. – 151 країна [1, с.111; 17, с.644]. Після остаточного падіння комунізму МВФ є найкомпетентнішим органом у справі організації переходу планових економік країн Східної Європи й “третього світу” до капіталізму. Серед його успіхів – приборкання інфляції в Болівії, яка складала щорічно 50 тис. процентів, відновлення південнокорейської, мексиканської і аргентинської економік і т. д. Разом із тим, Перу, Сомалі, Сьєрра-Леоне, Судан, Замбія, десятки інших країн “третього світу”, які скористалися цінними порадами цього міжнародного інституту і в 1992 р., як і в минулому, були в тупику [15]. Уважається, що в 62 країнах, які перебували в стані економічної нестабільності, втручання МВФ призвели до ще гіршої ситуації [17, с.645]. Труднощі, які мали місце у Варшаві, Бухаресті, Софії або Празі, свідчать про те, що не завжди гарантований успіх рецепту різкого втручання, запропонованого МВФ. Після дворічних зусиль (на кінець 1992 р.) ні в одній із цих країн економічного росту не спостерігалось [14]. Але претензій до Фонду й Банку уряди цих країн, здається, не виставляли.

Що стосується Угорщини, то, як уважав член-кореспондент Угорської академії наук (УАН) Роберт Хох, МВФ ще на початку 80-х років указував, як проводити соціальні заходи, регулювати ціни і т. п., тобто фактично диктував економічну політику

[19, с.13]. МВФ уважав, видаючи в 1982–1984 рр. кредити, що країна проводила правильну політику, але їй необхідний час і ресурси для її послідовного здійснення [1, с.119]. У 1987 р. МВФ запропонував Угорщині ввести податкову систему, аналогічну тій, яка існувала в західноєвропейських державах [19, с.13]. Під тиском суворих вимог МВФ і МБРР угорські уряди, хоч і з великими труднощами, тримали під контролем внутрішній дефіцит бюджету, зовнішні доходи й витрати, утримуючи країну від сповзання до хаосу й фінансово-економічного колапсу. Практично міжнародні фінансові установи диктували Угорщині обсяги платіжного балансу й дефіциту й вимагали їх точного дотримання (у противному разі кредити можуть не видаватися). Так, літом 1989 р. у зв'язку з тим, що Угорщина не зуміла, як було домовлено в угоді з МВФ, справитися з внутрішнім дефіцитом, а також проблемою зовнішньої валютної заборгованості, було призупинено видачу чергової частини кредитів, що викликало величезну тривогу в уряді [8].

Уряд М.Немета, ідучи назустріч вимогам цих міжнародних фінансових організацій, напередодні парламентських виборів 1990 р., результати яких поклали край однопартійному парламенту, змушений був вдатись до непопулярного заходу – підвищити ціни на товари першої необхідності. Опинившись у стані банкрота – нічим було платити відсотки за кредити, – попросив черговий кредит – 150 млн. доларів. Усього за 10 днів до парламентських виборів, коли за результатами соціологічного дослідження громадської думки було ясно, що переможе Угорський демократичний форум (УДФ), а Й.Антал був названий імовірним прем'єр-міністром, МВФ на прохання Ради Європи, що було вперше в її історії, надав Угорщині кредит у мільярд доларів, хоч і обумовив це досягненням порозуміння в питанні платежів. Це означало, що кредити могли використовуватися і як засіб тиску, прямого впливу на політичну ситуацію. Вимоги міжнародних кредиторів лібералізувати ціни викликали час від часу і соціальну напруженість [8].

Очевидний процес вповзання країни до боргової ями тодішні фінансово-економічні установи, національний банк Угорщини пояснювали банально просто: “Всі країни живуть у борг!” [8]. Разом із тим, очевидним є, що партійно-політичне керівництво УНР явно недооцінювало згубність економічного диктату міжнародних фінансових організацій. Непрозорість системи влади дозволяла довгий час приховувати істинні масштаби зовнішньої валютної заборгованості. Тільки на сесії парламенту в листопаді 1989 р. прем'єр М.Немет оголосив уперше істинну суму зовнішньої заборгованості країни: 20 млрд. доларів, з них 14 млрд. чистої заборгованості [3, с.93].

“Зачароване коло” валютної заборгованості не зміг раз і назавжди розірвати жоден з угорських урядів і посткомуністичної доби. Правда, деяких, хоч і тимчасових, успіхів було досягнуто в 1997 р., коли за рахунок валютних надходжень, отриманих від приватизації, проведеної за активної участі іноземного капіталу, рекордний рівень заборгованості, який у липні 1995 р. склав 33 млрд. доларів, вдалося скоротити на 9 млрд. доларів, тобто до 23,8 млрд. доларів [21]. Але вже в 1998 р. вона знову почала рости й склала 27,3 млрд. доларів, а в 1999 р. – 29,3 млрд. доларів [22; 23].

І сьогодні зовнішня заборгованість становить одну з найбільших проблем угорської економіки. У порівнянні з 1990 р. вона виросла в 4 рази і в травні 2007 р. дорівнювала 80 млрд. доларів [24]. Це більше загальної заборгованості всіх країн-членів МВФ і МБРР, яку вони мали в 1990 р. – 70 млрд. доларів [1, с.111].

На думку колишнього голови угорського національного Банку Жігмонда Ярого, яку він висловив в інтерв'ю тижневику “Демократ”, Угорщина попала в западню боргів, навіть проценти за кредитами доводиться виплачувати за рахунок позик. Таким чином, твердить цей досвідчений фінансист, Угорщина занурюється в боргову яму все глибше й глибше. І з цієї западні, вважає він, можна вибратися тільки за умови правильної економічної політики. Однак цей шлях дуже довгий, трудний і болючий.

Стаття з обслуговування зовнішнього боргу в бюджеті УР складає 1000 млрд. форинтів. Ця сума значно більша за ту, яка витрачається на утримання всіх її шкільних установ. Зовнішній борг країни – 80 млрд. доларів, більше, ніж загальна вартість усіх угорських квартир. Державна заборгованість на душу населення, включаючи й немовлят, складає – 1 млн. 600 тис. форинтів на людину [24].

Загалом, порівняно раннє приєднання Угорщини до світової економіки, інтеграція в її фінансові структури принесла їй значні вигоди. Завдяки іноземному капіталу змінювалася структура промислового виробництва, збільшувався випуск готової конкурентоспроможної продукції, раціоналізувалося використання енергії, будувалися дороги, розвивалася промислова кооперація, електроніка. Іноземний капітал сприяв формуванню “напівринкового” механізму, який склався в “епоху Кадара”, відкритості й розвитку приватного сектора, модернізації сільськогосподарського виробництва, високим темпам росту аграрного виробництва (зернового господарства, тваринництва), збагаченню полиць магазинів, готовності кадрів до підприємництва, терпимості до інакомислячих, і, що надзвичайно важливо, країна отримала можливість брати участь у тендерах – у конкурсах на зведення об’єктів в Африці, Латинській Америці, тобто збільшувати таким чином обсяг експорту. Однак, наприклад, з 1982 р. до 1987 р. із 6 млрд. таких замовлень Угорщина виграла в конкурсі тільки 60 млн. доларів [8; 9].

Значною мірою за допомогою іноземного капіталу, Угорщина змогла покращити зовнішньоторговий баланс і зберегти платоспроможність. Пасивне сальдо в зовнішній торгівлі, яке в 1987 р. склало 13,5 млрд. форинтів [11, с.229], у 1988 р. змінилося активним і склало 33,1 млрд. форинтів (у розрахунку на конвертовану валюту – 573 млн. дол.) [12, с.238]. У 1989 р. актив у зовнішній торгівлі Угорщини склав 50 млрд. форинтів (у конвертованій валюті – 587,3 млн. дол.) [13, с.232]. Цього успіху вдалося досягти завдяки скороченню торгівлі із соціалістичними країнами, у першу чергу із СРСР, і нарощенню торгового обороту з розвиненими капіталістичними державами. Якщо в 1987 р. частка соціалістичних країн у зовнішній торгівлі Угорщини становила 53,5% (у тому числі частка СРСР – 30,6%), розвинених капіталістичних країн – 39,0% [11, с.229], то в 1988 р. – відповідно 49,8% (26%) і 42% [12, с. 238], а в 1989 р. – 40,8% (23,7%) і 46,7% [11, с.232].

Переорієнтація торгово-економічних зв’язків Угорщини із Сходу на Захід, залучення іноземного капіталу сприяло не тільки полегшенню її економічного становища, уникненню фінансового колапсу, але й руйнуванню старої системи господарювання, заснованої на чиновницькому адмініструванні, і в кінцевому підсумку розхитуванню існуючого політичного режиму. “Ми не втручаємося в політику, а даємо тільки рекомендації”, – запевняли експерти МВФ, Всесвітнього банку й інших спеціалізованих фінансових інститутів ООН [9]. Але навіть умови вступу до них фактично сприяли відходу країни, котра належала до соціалістичного табору й мала намір стати їх членом, від узгоджених у ньому принципів. Угорщина якраз засвідчила про це, коли свого часу надала цим міжнародним фінансовим інституціям точні дані про золотий запас, витрати на оборону, “пульс” зовнішньої торгівлі, валютні резерви, структуру цін і т. д. Проявом цього курсу була й економічна реформа, яка проводилася з різною інтенсивністю і в різні періоди практично з 1968 р. і яка із середини 80-х рр. набула нового імпульсу і, зрештою, створила основи для побудови ринкової економіки. Країни, які не рухалися шляхом економічних реформ і в яких не спостерігалися відповідні політичні зміни, або навіть, якщо експерти міжнародних фінансових організацій уважали, що ними робиться в потрібному напрямку недостатньо, не мали шансів стати повноправними їх членами, а отже, отримати доступ до валютних фондів. Так, наприклад, було із СРСР, який літом 1991 р. подав заявку до вступу у фінансові установи ООН, яка була розглянута, але відхилена на лондонській зустрічі 7+1. Річ не стільки в

тому, що розвал радянської економіки досягнув такої глибини, що західні фінансисти просто боялися вкладати в неї свої гроші – далеко не цей доконаний факт визначав політику МВФ стосовно СРСР. Істинні причини відмови з'ясувала “Уолл-стріт джорнел”, яка, коментуючи цю подію, писала: “Можливо, Горбачов просто не розуміє, що йому треба робити, щоб Союз став придатним для світової економіки. Його прохання про прийом у члени МВФ і Всесвітнього банку представляє прекрасну можливість для Заходу недвозначно заявити, що для прийняття в ці організації вимагається перш за все виконати одну умову – відмовитися від комунізму” [9]. Його руйнація в Угорщині вже давно набрала прийнятних для Заходу масштабів.

Відмова від ортодоксального комунізму сталінського взірця в Угорщині мала, по суті, системний характер. Будівництво соціалізму із самого початку сприймалося з великим недовір'ям і сумнівами, а в 1956 р. вибухнуло народне повстання, яке переросло в збройний виступ проти уряду. Революція 1956 р. завдала смертельного удару сталінсько-ракошистській моделі соціалізму в Угорщині. Після цієї визначної події в історії угорського народу повернення до минулої практики будівництва соціалізму було вже неможливим.

Янош Кадар, який у суворих умовах громадянського конфлікту взяв на себе історичну відповідальність за подальшу долю країни, очолив створений у Москві на противагу уряду І.Надя Угорський революційний робітничо-селянський уряд і 4 листопада 1956 р. разом із радянськими військами прибув у Будапешт, зайнявся не тільки відновленням порядку (звичайно, мали місце й репресії), але й виробленням нового політичного курсу Угорщини. Нейтралізуючи як відверто антисоціалістичні угруповання, так і прихильників усуненого Ракоші, які не переставали надіятися на повернення до влади, уряд Кадара поступово зумів відновити довір'я народу. Уже 1 травня 1957 р. півмільйона людей, що вийшли на вулиці Будапешта, вітали його рішення й програму [4]. Для Кадара, який волею долі опинився на вершині влади і впродовж майже 32 років був основною фігурою угорської політики, було властиве несприйняття нав'язуваних ззовні “формулювань”, “оцінок”, “досвіду”, звичних для тодішньої практики партійно-державного керівництва СРСР. Політичний курс Кадара характеризувався реалізмом, прагматизмом і здоровим глуздом [18, с.148]. В умовах неспадаючого жорстокого контролю силових структур і політичного проводу радянської імперії під його керівництвом склалася своєрідна угорська практика розвитку соціалізму, специфіка якої полягала насамперед у відмові від дублювання радянської моделі суспільних відносин. Так, кооперування села в 1959–1961 рр. було завершено на основі добровільності й матеріальної зацікавленості селян.

У результаті аграрної реформи склалася специфічна модель сільського господарства, в якій успішно поєднувалося великотоварне колективне виробництво з присадибним (приватним). Аграрний сектор перетворився в одну з провідних галузей економіки, став конкурентоздатним. Сільське господарство Угорщини, яке в 1979 р. виросло в порівнянні з 1960 р. на 80%, вийшло на одне із чільних місць у світі. У період чергової фази “оновлення соціалізму”, а фактично зміни “моделі Яноша Кадара”, яка розпочалася історичними рішеннями Всеугорської конференції УСРП у травні 1988 р., в умовах значних економічних і фінансових труднощів, і в 1989–1990 рр. у будь-якому угорському продуктовому магазині нараховувалося до 30–40 сортів ковбасних м'ясних виробів [5; 6]. Інше питання, настільки вони тепер були доступними угорцю із середнім рівнем доходів, а тим більше тим громадянам, які стали жити за офіційною межею бідності.

Режим Кадара, який сьогодні в Угорщині різні політичні сили оцінюють по-своєму, у порівнянні зі сталінським взірцем побудови соціалізму і його варіантом доби “хрущовської відлиги” й “брежнєвського застою”, мав цілий ряд специфічних рис. Його насамперед характеризувала незмінна політична воля до проведення економічних

реформ, націленість на вдосконалення механізму управління економікою. Нова система управління народним господарством, запроваджена в 1968 р., ставила завдання поетапного переходу на рейки ринкової економіки [2, с.24, 25]. Але їх реалізація не мала й не могла мати далекосяжних наслідків, бо командні висоти в державі залишалися в руках однієї-єдиної керівної і спрямовуючої сили – УСРП, тобто партійно-чиновницької бюрократії. Реформа гальмувалася й побоюванням ідеологічного характеру: сам пошук особливого шляху до соціалізму міг бути негативно сприйнятий у СРСР і, більше того, розцінений як відхід від фундаментальних основ теорії “загальних закономірностей будівництва соціалізму”. Що це могло означати, на практиці свідчив як власний досвід 1956 р., так і досвід деяких братніх країн соціалістичного табору, зокрема чехословацькі події 1968 р. Не дивно, що під впливом цих подій, коли разом із СРСР, ПНР, НДР, НРБ і УНР взяла участь в інтервенції в Чехо-Словаччину, в умовах наростання застійних явищ у СРСР, чергового витка “закручування гайок” у соціалістичному таборі, реальне проведення реформ в Угорщині було зупинено, а на початку 70-х рр. цей процес став навіть згоратися.

Відновлення проведення реформи відбулося тільки в 1978 р. і теж значною мірою пов’язане з новими аспектами в зовнішній політиці СРСР та курсом на вдосконалення соціалістичної економіки УНР. Тим часом основні показники економічного розвитку стали погіршуватися. Це змусило ЦК УСРП у 1984 р. прийняти принципове рішення про створення якісно іншої – змішаної економіки, яка опирається на ринкові механізми [2, с.26]. Останні суттєві перепони на шляху до формування нової економічної моделі були усунуті конференцією УСРП у травні 1988 р., яка, крім того (і це було найважливішим), поклала початок корінним перетворенням у системі суспільного ладу. Політичні переми, які відбулися після березнево-квітневих парламентських виборів 1990 р.: багатопартійність, повернення до парламентської демократії, активна політика, спрямована на захист прав людини, новий зовнішньополітичний курс, забезпечили Угорщині “повернення в Європу” – інтеграцію в її політичні та економічні структури. У листопаді 1990 р. УР підписала протокол Європейської конвенції про захист прав людини і першою із Східноєвропейських країн стала 24-м членом Ради Європи, отримала в її парламентській асамблеї сім місць. УР розраховувала до 1 січня 1992 р. стати “асоційованим” членом ЄЕС, а в 1995 р. подати свою кандидатуру для вступу як його повноправний член. Відбувалася взаємна ліквідація адміністративних, митних, фінансових, цінових перешкод на пільгових для країни умовах.

(Далі буде)

1. Анулова Г. МВФ и МБРР во всемирном хозяйстве: взгляд с новых позиций // Мировая экономика и международные отношения. – 1990. – №1. – С.111–119.
2. Ацел Д. У демократизации нет альтернативы // Проблемы мира и социализма. – 1989. – №7. – С.23–27.
3. Венгрия. Беседа обозревателя “Известий” Б.Родионова, заведующего сектором Венгрии Института экономики мировой социалистической системы М.Усиевич и научного сотрудника этого института А.Полякова // Диалог. – 1990. – №2 – С.88–94.
4. Гарасимов В. За жизнью – целая эпоха // Правда. – 1989. – 15 мая.
5. Його ж. Коммунист с большой буквы // Правда. – 1989. – 14 июля.
6. Його ж. Не избежать кипения страстей. Венгрия в канун выборов в парламент // Правда. – 1990. – 23 марта.
7. Його ж. По узенькой тропинке // Правда. – 1990. – 3 февраля.
8. Його ж. Паром ждут новые причалы // Правда. – 1990. – 27 июня.
9. Його ж. С шапкой по кругу? А куда деваться // Правда. – 1991. – 7 октября.
10. Ежегодник Большой Советской Энциклопедии. 1987. – Вып.31 / Гл. ред. В.Г.Панов. – М.: Сов. энцикл., 1987. – 607 с.
11. Ежегодник Большой Советской Энциклопедии. 1988. – Вып.32 / Гл. ред. В.Г.Панов. – М.: Сов. энцикл., 1988. – 592 с.
12. Ежегодник Большой Советской Энциклопедии. 1989. – Вып.33 / Гл. ред. В.Г.Панов. – М.: Сов. энцикл., 1989. – 591 с.

13. Ежегодник Большой Советской Энциклопедии. 1990. – Вып.34 / Гл. ред. В.Г.Панов. – М.: Сов. энцикл., 1990. – 556 с.
14. Из потока новостей // Правда. – 1990. – 4 февраля.
15. Коваленко Ю. Шоковая терапия и железная экономическая дисциплина. Французский еженедельник о деятельности Международного валютного фонда // Правда. – 1992. – 27 августа.
16. Лукьянов Ф. ВНР: ориентация на рентабельность // Аргументы и факты. – 1989. – №12.
17. Міжнародні організації: Навч. посібн. / За ред. О.С.Кучика. – 2-е вид., перероб. і доп. – К., 2007. – 403 с.
18. Мусатов В.Л. Янош Кадар и время реформ в Венгрии // Новая и новейшая история. – 1990. – №3. – С.138–156.
19. Хох Р. “Каждый чувствовал себя и победителем, и побежденным” // Проблемы мира и социализма. – 1990. – №3. – С.12–17.
20. Шаров В. Актуальное интервью. Венгрия: уроки реформы // Правда. – 1989. – 23 июня.
21. Magyar statisztikai évkönyv, 1998, 348, 357, 339 old.
22. Magyarorscág, 1991, 50 jld.
23. Nepszcádág. – 2000. – Febr.17.
24. <http://www.hungary-gu.com>.

The article deals with the financial, economical position of Hungary, being of external currency debt, role of MVF and MBRR, trade and economical communication with a measure for the improvement of solvency of country in 1987–1989.

Key words: Hungary, J.Kadar, economy, trade, currency debts.